

ХАРКІВСЬКІ КОЦИ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ: ДОСЛІДЖЕННЯ ЗРАЗКІВ ЗА МЕТОДОМ КЕЙС-СТАДІ

Павлюк

Олена Олегівна

аспірантка відділу образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, м. Київ
pavliuk_olena@ukr.net

Olena Pavliuk

postgraduate student at the Department of Fine, Decorative and Applied Arts of M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv
pavliuk_olena@ukr.net

Анотація. У статті розглядається проблема дослідження договорсових килимів (коців), якими славився Харків як центр їхнього виробництва в другій половині XVIII — середині XIX століття. Однак автентичних зразків коців зазначеного періоду до нинішнього часу збереглося дуже мало. Приміром, у Харківському історичному музеї ім. М. Ф. Сумцова їх лише три. У зв'язку з недостатньою фактологічною базою вивчення особливостей слобожанського коца ускладнено й потребує інноваційних інтерактивних підходів та технологій.

У розвідці вперше подається приклад застосування методу ситуативного аналізу в межах дослідження килимарства. Автором охарактеризовані етапи проведення та основні елементи методу кейс-стаді, які подані у вигляді таблиці «Харківський коць» з подальшим аналізом складових кейсу. Застосування методу кейс-стаді полягає в ретельному зборі максимально повної інформації про маловідомі зразки слобожанських коців у наявних джерелах, передбачає детальне вивчення оригінальних зразків у музейних колекціях, фотозразків у мистецьких альбомах, каталогах, збірках тощо.

Застосовуючи метод ситуативного аналізу, автор статті досліджує три оригінальні зразки коців з фондів Харківського історичного музею ім. М. Ф. Сумцова та три фотозразки слобожанських коців із мистецьких альбомів С. А. Таранушенка й робить припущення, що два коци на фотозразках саме ті, що виткала коцарка з Холодної гори (район Харкова) на прохання етнолога В. О. Бабенка до XII археологічного з'їзду, що проходив у Харкові 1902 року.

У галузі килимарства цей метод сприятиме накопиченню та оновленню емпіричного матеріалу, що допоможе суттєво розширити перелік можливих об'єктів, ввести до наукового обігу маловідомі килимові твори.

Ключові слова: коць, коцарство, Харківщина, дослідження, кейс-метод.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями, актуальність. Одним із пріоритетів подальшого розвитку української культури в умовах новітніх викликів є збереження, відродження, відновлення і популяризація мистецького надбання, зокрема музейних творів. Слобожанські килими, як-от харківські коци ХІХ — початку ХХІ ст., — унікальні пам'ятки українського мистецтва, маловідомі й малодосліджені. Кількість коців зазначеного періоду, які збереглися до нинішнього часу, вкрай

обмежена. Приміром, у Харківському історичному музеї ім. М. Ф. Сумцова (далі — ХІМ) їх налічується лише три експонати. У зв'язку з недостатньою фактологічною базою вивчення особливостей слобожанського коца ускладнено й потребує інноваційних інтерактивних підходів та технологій.

Останні дослідження та публікації. Окремі питання виникнення та розвитку коцарства на Слобожанщині висвітлені в наукових працях, розвідках XVIII ст. — початку XX ст. В. Іванова, А. Твердохлебова, М. Сумцова, Д. Багалія, В. Бабенка, С. Таранушенка тощо; працях сучасних науковців Т. Крупи, Н. Студенець, В. Сушко, Н. Прилипченко, О. Хасанової, М. Чумаченко тощо. Проблемою використання кейс-методу під час викладання різних дисциплін в українській вищій школі займалися Т. Пащенко, П. Шеремета, В. Чуб, Г. Каніщенко тощо. На сьогодні немає наукових праць, присвячених проблематиці дослідження слобожанських коців XIX — початку XX ст. у музейних фондах та збірках України з застосуванням інноваційних інтерактивних технологій в умовах сучасних вишуків.

Мета статті полягає в дослідженні маловідомих та маловивчених харківських довговорсових килимів (коців) із застосуванням методу кейс-стаді. Відповідно до поставленої мети окреслені такі завдання: охарактеризувати етапи проведення та основні елементи методу кейс-стаді; проаналізувати кейс за проблематикою дослідження; розширити інформацію про маловідомі зразки слобожанських коців, що містяться в наявних джерелах та зберігаються в музейних фондах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У статті нами застосовано п'ять етапів проведення кейс-стаді¹: 1) формулювання проблеми дослідження: вивчення зразків слобожанських коців на Харківщині (мала кількість наявних творів) та вибір відповідної методології (порівняльний аналіз, мистецтвознавчий аналіз тощо); 2) збір інформації з відкритих джерел та літератури; 3) виявлення, зазначення середовища, як реального, так і символічного «простору», у якому знаходиться «випадок», який досліджується (у даному варіанті інтерпретації кейсу це наявні зразки коців, що зберігаються в музейних фондах та фотозразки, знайдені в мистецьких альбомах); 4) аналіз додаткових джерел інформації — статистики, документації, альбомів, каталогів тощо.

Пропонуємо розглянути основні елементи методу кейс-стаді, розроблених автором статті за проблематикою дослідження та поданих за таким алгоритмом (структура кейсу): тема, висвітлена в кейсі; середовище — місце, де відбуваються події, пов'язані з розвитком коцарства та демонстрацією експоната на виставках; питання, які піднімаються в кейсі — проблематика; дані (наявний ресурс) — інформація, яка подається в кейсі (наявні зразки, джерела та література з проблематики); висновки кейсу — шляхи вирішення проблемних питань, які піднімалися в кейсі; аналіз кейсу — результат, який необхідно досягнути або результат, який досягнуто.

Під час дослідження нами було застосовано кейс-ситуацію, подану в кейсі «Харківський коц» за результатами вивчення фактичного матеріалу. Для зручного сприйняття, читання та опрацювання інформації, кейс складено у вигляді таблиці за вищеподаним алгоритмом (Таблиця 1. Кейс «Харківський коц»).

Отже, згідно «анатомії кейсу», структурованих даних, що містяться в Таблиці 1. Кейс «Харківський коц», подаємо *аналіз кейсу* як завершальну складову методу, розкриваючи зміст дослідження за окресленою проблематикою.

Тема, висвітлена в кейсі: «Дослідження наявних маловідомих зразків слобожанських коців».

Середовище або місце, де відбуваються події, пов'язані з розвитком коцарства та демонстрацією експоната на виставках: Слобожанщина. Харків, Харківська область, килимарські майстерні, музейні інституції, культурно-мистецькі осередки.

Коцарство — відомий народний промисел, який був поширений на Слобожанщині в XVIII — середині XIX ст. Перші згадки про нього відносяться до кінця XVII — початку XVIII ст. Пік розвитку коцарства припав на кінець XVIII — початок XIX ст. з центром на Харківщині. Цим промислом займалися в селах, а особливо в самому центрі міста Харкова, на вулиці Коцарській, де налічувалося кілька сотень килимарських майстерень, у кожній з яких працювало по 10–20 коцарок. За особливою технологією харківськими майстринями виготовлялися довговорсові пристрижені односторонні килими з вовни — коци, які користувалися широким попитом не лише в Україні, а й за її межами. До середини XIX ст. у Харкові вироблялося до 26 тисяч коців, а вже на кінець XIX ст. розпочався занепад

Таблиця 1. Кейс «Харківський коць»

<i>Тема</i>	Дослідження наявних маловідомих зразків слобожанських коць
<i>Середовище</i>	Харків, Харківська область, килимарські майстерні, музейні інституції, культурно-мистецькі осередки
<i>Проблематика</i>	1. Занепад коцарського народного промислу 2. Мала кількість фактологічного матеріалу для дослідження 3. Невідомі імена коцарок початку ХХ ст.
<i>Методологія</i>	1. Метод порівняльного аналізу зразків у наявних альбомах 2. Мистецтвознавчий аналіз коць 3. Метод припущень та аналогій 4. Метод графічного аналізу
<i>Наявний ресурс</i>	
Історична довідка про розвиток коцарства на Харківщині	Праці А. Твердохебова, Д. Багалія, В. Бабенка, С. Таранушенка
Характеристика особливостей слобожанських коць харківськими науковцями та майстрами	Т. Крупа (історикиня, археологиня, реставраторка давнього текстилю); А. Радомська (художниця, педагогиня, основні напрямки професійної діяльності: гобелен, ткацтво); Н. Студенець (мистецтвознавець); А. Твердохлебов (історик, літератор, краєзнавець, етнограф, фольклорист і педагог); І. Шегда (провідна методистка Обласного організаційно-методичного центру культури та мистецтва, практикуюча коцарка)
<p>Фото-зразки</p> <p>1. Слобожанський коць</p> <p>фото Таранушенко С., 1918 р.</p>	<p>1. Альбом «Українські килими», С. Таранушенко (2012 р.), С. 32</p> <p>2. Альбом виставки XII архивного з'їзду (1902 р.) — коць на фото (165) в залі етновідділу</p> <p>3. Альбом «Мистецтво Слобожанщини», С. Таранушенко (1928 р.), Табл. XXXI, р. 2</p> <p>4. Альбом «Пам'ятки старої Слобожанщини», С. Таранушенко (1922 р.), СШ, р. 2</p>
<p>2. Слобожанський коць</p> <p>фото Таранушенко С., 1918 р.</p>	<p>Альбом «Українські килими», С. Таранушенко (2012 р.), С. 33</p>

<i>Висновок кейсу</i>	
Опис та аналіз фотозразків	<p>Фото 1 Коц має широкий бордюр з розеток, по центру ваза з трьома квітками, центральне поле відокремлене облямівкою у вигляді трикутників та косих смуг, всередині по кутах розетки.</p> <p>Фото 2 Килим має широкий бордюр з трикутників і ромбів, по центральному полю в шаховому порядку (по дві в чотири ряди) розташовано стилізовані квітки.</p>
ПІБ майстра	Коцарка, яка погодилася зіткати зразки коців до етнографічної виставки (1902 р.)
Місце зберігання	невідомо
Місце виготовлення коців	м. Харків, Холодна гора (район міста)
Техніка	Ручне килимарство (вузликіве ткання) на вертикальному верстаті
Рух (участь у виставках)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Етнографічна виставка до XII археологічного з'їзду в Харкові, 1902 р. 2. Перша виставка української старовини, Лебедин, 1918 р.

коцарства — конкуренція з фабричними килимами, які були значно дешевшими. Згодом коцарські майстерні перемістилися у віддалені від центру райони Харкова, як-от: Москальовка, Заїківка, Панасівка, Новоселівка. Як відомо, у цей період у місті працювало вже 75 коцарок, а на постійній основі всього 25 майстринь, які на рік виробляли до 4 тисяч довговорсових килимів. На початок XX ст. коцарство взагалі занепало й припинило своє існування (Бабенко, 1902; Буличова, 2003, с. 145–146).

Для слобожанських коців характерний своєрідний декор та особлива технологія ворсового (вузликівого) ткання на вертикальному верстаті. Як відомо, коци, зокрема харківські, виготовлялися з довгим ворсом (4 — 15 см) і поділялися на декілька типів: за розміром — «волновки» (великі килими), «міжунки» (малі килими), «попони» (покривала для коней); за композицією — з геометричним орнаментом (ромби у вигляді діагональної сітки, обрамлення — одноколірна кайма), з рослинним орнаментом (повторення нескладного за побудовою рослинного елемента, частіше квітки, в обрамленні широкого бордюру з простими квітковими мотивами), з геометрично-рослинним орнаментом (прості арабески, обрамлення у вигляді розеток), «офіцерські» — вироблялися за окремим зразком на замовлення, як-от узорні попони для царських стайнь (у центрі килима геральдична символіка — простий зооморфний та/або рослинний орнамент,

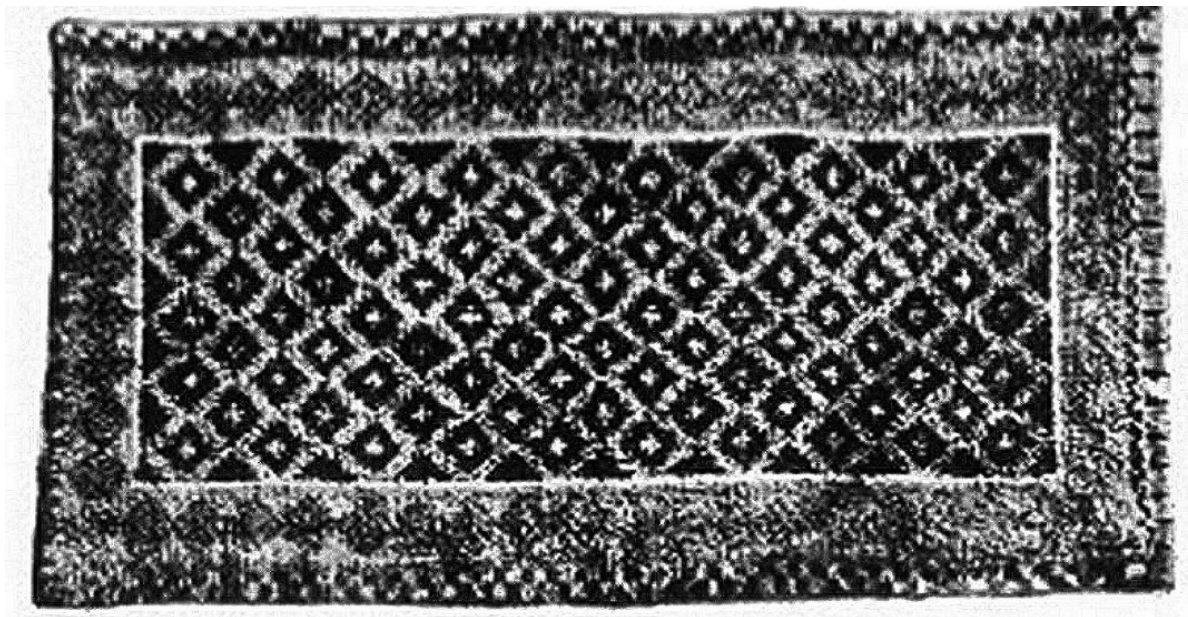
відсутність або нівелювання кайми). Колористична гамма коців яскрава, у насичених синіх, червоних, білих і зелених кольорах (Бабенко, 1902; Радомська, 2009; Студенець, 2009; Сумцов, 1889).

У 1902 р. досліднику В. Бабенко вдалося відшукати одну професійну коцарку на Холодній горі, яка погодилася зіткати декілька зразків коців для етнографічної виставки до XII археологічного з'їзду. Ця виставка стала важливим підґрунтям для формування Етнографічного музею при Харківському Імператорському університеті (1904–1918 р.), який згодом став етнографічним відділом ім. Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Музею Слобідської України ім. Г. С. Сковороди (1920–1943 р.), колекція якого була покладена в основу колекції ХІМ (Буличова, 2003).

Питання, які піднімаються в кейсі (проблематика): 1) причини занепаду коцарського народного промислу; 2) характеристика килимових зразків Слобожанщини; 3) відсутні дані про коцарку, яка виткала декілька зразків коців на етнографічну виставку до XII археологічного з'їзду.

Дані (наявний ресурс) — інформація, яка подається в кейсі (зразки, джерела та література з проблематики).

Методологія кейсу: застосування комплексу спеціальних методів дослідження 1) метод порівняльного аналізу зразків килимів у наявних друкованих джерелах (альбомах, мистецьких збірках,

Л. 1

каталогах); 2) мистецтвознавчий аналіз коців; 3) метод припущень та аналогій; 4) метод графічного аналізу коців.

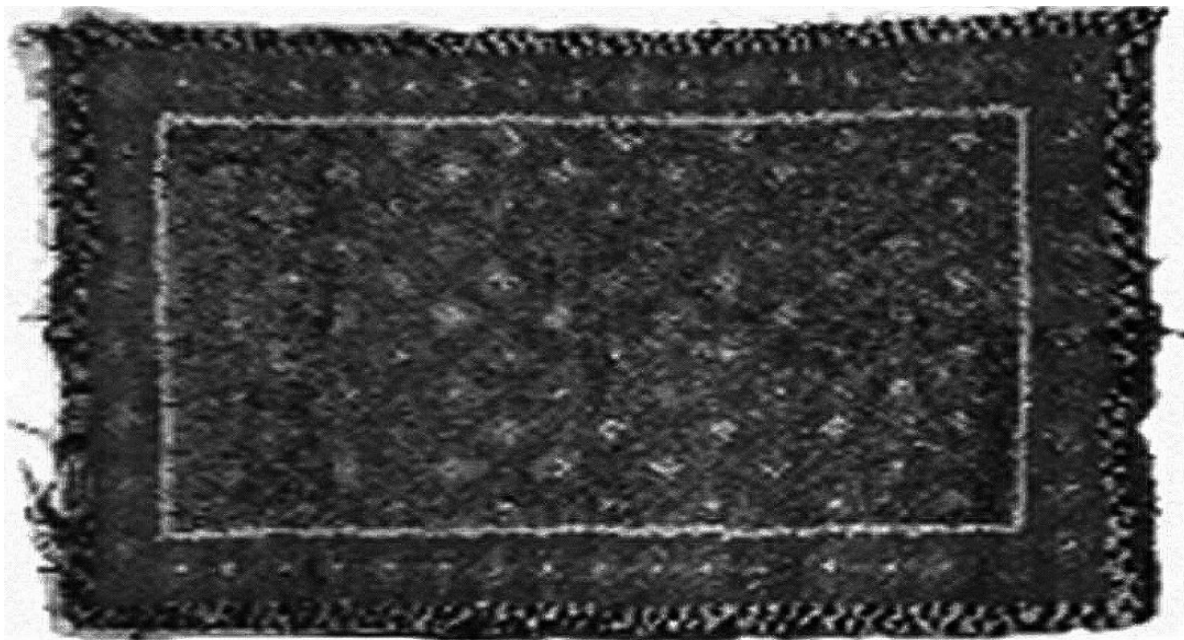
Три коци, які на даний час зберігаються у фондах ХІМ, датовані ХІХ ст. Два з них (інв. № 7462, № 7079) великі за розміром, мають подібну композицію, яка складається з ромбічної сітки в червоних, синіх, білих кольорах. Третій експонат — коц-попона (інв. № 584), з зооморфним орнаментом, у яскравих жовтих, фіолетових кольорах. За формою килим наближений до квадрату. Орнамент вертикальної орієнтації. Кольори орнаменту: жовтий, світло-зелений, фіолетовий, буряковий, червоний.

Коц-попона має декілька кіл облямівок та основну центральну частину. По краю килима облямівка з червоних та зелених елементів, що ритмічно чергуються, відокремлена тонкою смугою бурякового кольору. По широкій облямівці, яка відокремлена з двох сторін трьома вузькими смугами червоного та бурякового кольорів, на жовтому тлі ритмічно зображені фіолетові гострі хвилі. По центральному полю посередині на світло-зеленому тлі зображено елемент, який нагадує декороване перо для оздоблення амуніції коня — червоні краї пера по краях присипані фіолетовими крапками. Середина пера оздоблена буряково-фіолетовими сферами з жовто-білою серединою. Центральне

поле відокремлене від облямівки двома рамками, більшою та меншою, які складаються з двох смуг червоного й бурякового кольорів.

За результатами проведеного нами дослідження встановлено, що два коци (інв. № 584, №7079) з колекції музею експонувалися на етнографічній виставці до ХІІ археологічного з'їзду. Про це засвідчує фото в Альбомі виставки ХІІ археологічного з'їзду в Харкові (Москва, 1903 р.), (далі — Альбом виставки).

Коц (інв. №7079), довговорсовий килим. Орнамент геометричний. Ворс 3–4 см. Кольори орнаменту: зелений, жовтий, помаранчевий, червоний 2-х відтінків, білий, фіолетовий та чорний. Коц має широкий бордюру, який оточений по краю та від центрального поля облямівками. Облямівка по краю коца має орнамент з чорних і жовтих смужок, розташованих у шаховому порядку в два ряди. По широкому бордюру на червоному тлі почергово зображено зелені та помаранчеві ромби з білою серединою. Облямівка від центрального поля — тонка біла смуга, яка відокремлює центральне поле від бордюра. По центральному полю на темно-червоному тлі в шаховому порядку зображені зелені ромби по 6 в ряду по вертикалі, та по 8 в ряду по горизонталі, відокремлені один від одного фіолетовою діагональною сіткою. Одні ромби мають жовту середину з фіолетовим центром, інші — фіолетову

Іл. 2

середину з білим центром. По облямівці від центрального поля зображені неповні ромби.

Враховуючи той факт, що вищеподаний зразок килима був представлений на етнографічній виставці до XII археологічного з'їзду й зображений на фото в Альбомі виставки (на фото праворуч знизу), виникає питання щодо ідентифікації його як слобожанського, адже він був розміщений у залі в секторі зразків Полтавської губернії.

У виданні Я. Запаска «Українське народне килимарство» (1973) знаходимо фотозразок коца, який походить з Полтавщини і зберігається у фондах Полтавського краєзнавчого музею (далі — ПКМ, коц інв. №6988).

За допомогою порівняльного та графічного аналізу було досліджено два коци: коц з фондів ХІМ (інв. №7079) (іл. 2) та коц з фондів ПКМ (інв. №6988) (іл. 1).

Знебарвлюючи кольорове фото та аналізуючи графічну основу твору з ХІМ², констатуємо, що дані фотозразки наближені за розміром та формою, ідентичні за орнаментикою, зокрема виконанням облямівки «шахівничею» (іл. 3).

В обох монохромних зразках виділений центр. Він окреслений білою тонкою смугою у вигляді рамки й по краю коців утворює бордюру, на якому зображені ромби. По центральному полю коців

зображені ромби, розмежовані між собою діагональною сіткою. Різняться ці зразки коців кількістю розташованих ромбів у середині килима: у харківському коці — 6x10, а в полтавському — 5x8. Аналізуючи відтінки облямівки монохромних фотозразків полтавського й харківського коців, спостерігаємо відмінність у півтонах: у полтавському зразку облямівка набагато світліша й ромби на ній темніші, ніж у харківському зразку. У центрі ж килимів спостерігаємо зворотній ефект зображення ромбів: у полтавському зразку чітко проглядається світла діагональна сітка, а в харківському — діагональна сітка темна, розмита й майже не проглядається на фотозразку. Саме ця «розмитість» орнаменту на фото говорить про відмінність технології виготовлення цих двох однакових на вигляд коців.

І. Шегда наголошує на характерній особливості всіх харківських коців з фондів ХІМ:

« <...> всі три мають головну відмінність коців від інших ворсових килимів — у них між кожними двома сусідніми ворсовими рядками є смуга гладкого ткання. В усіх трьох вона коливається від 11 до 25 мм. <...> ворс своєю довжиною перебиває гладкі місця, що створює ілюзію повного укриття ним всієї основи» (Шегда, 2019, с. 135).

Іл. 3

Засновуючись на сказаному, ми можемо зробити висновок, що коц, який зберігається у фондах ХІМ і експонувався на етнографічній виставці до ХІІ археологічного з'їзду 1902 року, є харківським. Адже саме харківські коци вирізняються характерним геометричним орнаментом (ромби) та особливою технологією вироблення.

Дослідивши третій оригінальний зразок у фондах ХІМ, встановлено, що великий за розміром коц (інв. №7462), з найдовшим ворсом (10–14 см) був придбаний музеєм за 250 крб. у сім'ї Коломійцевих 1960 р. Його розмір сягає $2,80 \times 1,85$ м, а вага понад 14 кг (Кгура, 2020, с. 49; Шегда, 2019, с. 137).

Отже, на етнографічній виставці ХІІ археологічного з'їзду 1902 року вищезгаданого експоната не могло бути апіорі. У друкованих мистецьких збірках цей зразок жодного разу не був опублікований.

У ході дослідження візуальних джерел був встановлений факт наявності на виставці ще одного коца, зафіксованого на фото в Альбомі виставки, а також в Альбомах С. Таранушенка – «Пам'ятки старої Слобожанщини», табл. СІІІ, р. 2 (1922 р.), «Мистецтво Слобожанщини», Табл. ХХХІ, р. 2 (1928 р.) та «Українські килими» (2012 р.).

Фото слобожанського коца, представленого у вищезгаданих альбомах, монохромне, зроблене автором 1918 року. Коц має широкий бордюру з

розеток великого розміру й різного відтінку (30 розеток). У кожній розетці чітко проглядається оздоблений центр іншого відтінку. По центральному полю килима — ваза з трьома крупними квітками темного відтінку, що нагадують троянди (квіти зміщені праворуч від центральної осі). Над квітками у вазі та по всьому полю асиметрично розкидані дрібні квітки світлого відтінку, які нагадують ромашку та листочки (у формі ромбів) темнішого відтінку. Центральне поле відокремлене облямівкою у вигляді трикутників та косих смуг, всередині по кутах темні розетки. Основний тон килима, також і бордюра, світлий. Килим виконаний у техніці вузликового ткання.

Ще один фотозразок слобожанського коца знаходимо в Альбомі «Українські килими» С. Таранушенка (2012 р.). Фото монохромне, 1918 року. Килим довговорсовий. По широкому світлому бордюру зображені трикутники й ромби темного відтінку. По центральному світлому полю килима в шаховому порядку (по два в чотири ряди) почергово розташовано стилізовані квітки та восьмикутні зірки темного відтінку.

Зображення квітів (розеток) на цих двох коцах ідентичне, тобто квіткові мотиви подібні за стилізацією (особливо це простежується на темних силуетах розеток). На двох фотозразках помітно рівномірне розташування ворсу по всій площині ки-

Л. 4

лима, що надає ефекту чіткої передачі орнаменту. Це може слугувати аргументом про їхній відносно недавній час вироблення, а саме той період, коли В. Бабенко відшукав на Холодній горі останню коцарку, умовив її зібрати верстат і зіткати декілька зразків коців до етнологічної виставки.

Вивчаючи наявні фотозразки слобожанських коців в Альбомі «Українські килими» С. Таранушенка (2012 р.) знаходимо третій зразок. Він значною мірою відрізняється від попередніх зразків у контексті побудови орнаменту та стилістики. На монохромному фото зображений коц, підписаний

Іл. 5

автором А. Таранушенком, як слобожанський. Фото зроблене автором 1918 року. Килим має квадратну форму. Орнамент рослинний. Квіти стилізовані, великого розміру, подані в поперечному розрізі й розкладені на окремі частини. У деяких місцях килима орнамент не проглядається. Причи-

ною цього могли бути — не якісний знімок (друк) або зношеність самого килима у зв'язку з давністю (іл. 4).

У виданні «Українське народне мистецтво. Тканини та вишивки» (1960) знаходимо кольорове зображення полтавського коцу, датованого

XIX ст. з подібним стилізованим рослинним орнаментом та формою (іл. 5).

Водночас на монохромному знімку С. Таранушенка, а також на кольоровому фото видання «Українське народне мистецтво. Тканини та вишивки» (1960) проглядається структура зітканого коца, яка відрізняється від попередніх творів коцарства, описаних вище в статті. Дослідник В. Василенко, обговорюючи доповідь В. Бабенка на XII археологічному з'їзді в Харкові, звернув увагу на відмінність технічних прийомів вироблення коців та назв коцарського промислу на Полтавщині³.

Під час роботи над кейсом «Харківський коць» були задіяні наявні ресурси дослідження, як-от: праці науковців А. Твердохлебова, Д. Багалія, В. Бабенка, С. Таранушенка, що допомогло сформулювати історичну довідку до кейсу про розвиток коцарства на Харківщині. На основі праць сучасних мистецтвознавців та майстрів охарактеризовано особливості харківських коців, описано й проаналізовано наявні зразки з музейних фондів та фотозразки з друкованих джерел.

Висновки. Спираючись на чітку структуру розробленого автором кейсу (Таблиця 1. Кейс «Харківський коць») висвітлено тему та середовище дослідження, окреслено проблематику та обрано методологію дослідження, висвітлено наявний ресурс, що слугував підґрунтям під час дослідження та розглянуто шляхи вирішення проблемних питань.

Отже, опрацюючи ситуативну проблему, подану в кейсі, ми спромоглися розв'язати та проаналізувати кейс за чіткою структурою. Результати проведеного дослідження монохромних фотозразків коців за методом кейс-стаді дозволяють зробити припущення, що один зразок слобожанського килима, опублікований у Альбомі «Українські

килими» С. Таранушенка (2012 р.), не належить до слобожанських, а два інших зразки в цьому ж виданні є витвором останньої коцарки з Холодної гори, про яку згадує дослідник В. Бабенко на XII археологічному з'їзді в Харкові 1902 року. Ім'я ж коцарки залишається невідомим, так як і невідомими залишаються причини відсутності фіксації імені майстрині та фото самого процесу вироблення коців, роботи за верстатом, складових частин верстату тощо. Можливо етнограф, збираючи матеріал до виставки, зосередився тільки на килимових зразках і не взяв до уваги важливість моменту фотофіксації, замальовок, запису прізвища та імені останньої коцарки та інших не менш важливих відомостей про неї (вік, соціальне положення, етнічне походження тощо)? Це питання потребує окремого дослідження і опрацювання.

Застосування метода кейс-стаді в цьому дослідженні допомогло максимально доповнити інформацію про маловідомі зразки слобожанських (харківських) коців, що містяться в наявних джерелах, детально вивчити оригінальні зразки в музейних колекціях та мистецьких збірках.

Перспективи подальших досліджень. Застосування кейс-стаді у сфері культури і мистецтва дозволить вирішувати проблемні ситуації в реальному часі, коли дослідження ускладнюється з причин недостатньої кількості фактологічного матеріалу (наприклад, втрачені зразки килимарства) та складати кейси самостійно з метою фіксації, систематизації тематичного матеріалу. У галузі килимарства цей метод сприятиме накопиченню та оновленню емпіричного матеріалу, що допоможе суттєво розширити перелік можливих об'єктів, ввести до наукового обігу маловідомі килимові твори.

Примітки:

¹ Кейс-стаді (аналіз ситуаційний) — це метод якісного дослідження в соціальних науках, який полягає у вивченні одиничного соціального об'єкта (ситуації, події, випадку, особи, соціальної групи) чи кількох показових об'єктів задля осмислення ширшого класу схожих випадків (класу подій). Метод кейс-стаді виник на початку 20 ст. у Школі бізнесу Гарвардського університету (США), де вивчено окремі прецеденти (реальні ситуації) з юридичної та ділової практики. Аналіз ситуаційний як дослідницький метод активно застосовується в соціології, психології, соціальних комунікаціях, політології, менеджменті тощо. Залежно від галузі застосування, його процедури набувають особливостей.

Джерело: Туленков М. В. Аналіз ситуаційний, кейс-стаді (метод дослідження). *Велика українська енциклопедія*. URL: [https://vue.gov.ua/Аналіз_ситуаційний_кейс-стаді_\(метод_дослідження\)](https://vue.gov.ua/Аналіз_ситуаційний_кейс-стаді_(метод_дослідження)).

² У зв'язку з тим, що фотозразок наданий ХІМ кольоровий, ми застосували до нього метод графічного аналізу (знебарвлення).

³ Він детально описав їх у технічному словнику Полтавської губернії (Известия, 1902, с. 201).

Література:

- Бабенко, В. (1902). Коцарство в Харьковской губернии. *Известия XII археологического съезда в Харькове*, 15–27 августа 1902 г., Харьков. С. 199–201.
- Буличова, В. (2003). Скарби музею Слобідської України у колекції тканин Харківського історичного музею. *Восьмі Сумцовські читання: збірник матеріалів наукової конференції, присвяченої 100-річчю XII Археологічного з'їзду*, 12 квітня 2002 р. Харків: Видавництво ХНАДУ. С. 72–76.
- Запаско, Я. *Українське народне килимарство*. Київ: Мистецтво, 1973. С. 19
- Известия XII археологического съезда в Харькове, 15—27 августа 1902 г. (1902). Харьков: Электр. типо-литография. С. А. Шмерковича. VI, 238 с.
- Радомська, А. (2009). Окремі нотатки до історії килимарства на Слобожанщині. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. Харків. № 1. С. 130–133.
- Студенець, Н. (2009). Килимарство. Історія декоративного мистецтва України. У 5 т. За редакцією Т. Кари-Васильєвої. Київ: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України. Т. 3. С. 51–59.
- Сумцов, М. (1889). Харьковские коцарки. *Киевская старина*. С. 133–136.
- Таранушенко, С. (1924). *Відчитна виставка за 1923 рік*. Музей українського мистецтва. Червоний шлях. Харків. С. 12–24.
- Твердохлебов, А. (1886). Традиционный промысел харьковских коцарей. *Киевская старина*. №6. С. 364–368.
- Шегда, І. (2019). Феномен харківського коцарства на основі досліджень коців з фондів Харківського історичного музею імені М.Ф. Сумцова. *Двадцять п'яти Сумцовські читання: збірник матеріалів наукової конференції до 165-річчя від дня народження М. Ф. Сумцова*. Харків: Майдан. С. 134–139.
- Krupa, T. (2020). Long-pile Weaving (Kots-weaving) of Sloboda Ukraine as a Heritage of the Great Steppe. *Bulletin of IICAS*, 30, 47–58.

References:

- Babenko, V. (1902). Kotsarstvo v Kharkovskoi gubernii. [Kotsarstvo in Kharkov province]. *Proceedings of the XII archeological congress in Kharkov*, August 15–27, 1902. Kharkiv. P. 199–201. (in Russian)
- Bulychova, V. (2003). Skarby muzeiu Slobidskoi Ukrainy u kolekcii tkanyn Kharkivskoho istorychnoho muzeiu. [Treasures of the Slobodsky Museum of Ukraine in the Fabric Collection of the Kharkiv Historical Museum]. *The Eighth Sumtsovsky Readings: Collection of Materials of the Scientific Conference Dedicated to the 100th Anniversary of the XII Archaeological Congress*, April 12, 2002. Kharkiv: Publishing House of the KhNADU. P. 72–76. (in Ukrainian)
- Krupa, T. (2020). Long-pile Weaving (Kots-weaving) of Sloboda Ukraine as a Heritage of the Great Steppe. *Bulletin of IICAS*, 30, 47–58. (in Kazakh)
- Proceedings of the XII Archaeological Congress in Kharkiv, August 15–27, 1902. (1902). Kharkov: Elektr. vid-lithograph. Z. I. Shmerkovich. VI, 238 p.
- Radomska, A. (2009). Okremi notatky do istorii kylymarstva na Slobozhanshchyni. [Some notes on the history of carpet weaving in Slobozhanshchyna]. *Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts*. Kharkiv. No. 1. P. 130–133. (in Ukrainian)

- Shегда, I. (2019). Fenomen kharkivskoho kotsarstva na osnovi doslidzhen kotsiv z fondiv Kharkivskoho istorychnoho muzeiu imeni M.F. Sumtsova. [The phenomenon of Kharkiv kotsars based on the study of kotsars from the funds of the Kharkiv Historical Museum named after M. F. Sumtsov]. *Twenty-fifth Sumtsov Readings: a collection of materials of the scientific conference dedicated to the 165th anniversary of the birth of M. F. Sumtsov*. Kharkiv: Maidan. P. 134–139. (in Ukrainian)
- Studentets, N. (2009). Kylymarstvo. Istoriiia dekoratyvnoho mystetstva Ukrainy. [Carpet Making. History of Decorative Art of Ukraine]. In 5 vols. Edited by T. Kara-Vasilyeva. Kyiv: M. T. Rylsky Institute of Fine Arts of the NAS of Ukraine. Vol. 3. P. 51–59. (in Ukrainian)
- Sumtsov, M. (1889). Kharkovskie kotsarki. [Kharkiv Kotsarki]. *Kyivska starina*. P. 133–136. (in Russian)
- Taranushenko, S. (1924). Vidchitna vistavka za 1923 rik. [Report on the exhibition for 1923]. Museum of Ukrainian Art. Chervonyi shliakh. Kharkiv. P. 12–24. (in Ukrainian)
- Tverdokhlebov, A. (1886). Traditsionnii promisel kharkovskikh kotsarei. [Traditional crafts of Kharkiv kotsars]. *Kyivska starina*. No. 6. P. 364–368. (in Russian)
- Zapasko, Y. *Ukrainske narodne kylymarstvo*. [Ukrainian folk carpet weaving]. Kyiv: Mystetstvo, 1973. P. 19. (in Ukrainian)

Olena Pavliuk

Kharkiv kotses of the 19th – early 20th centuries: study of sample using the case study method

Abstract. The article considers the problem of studying long-pile carpets (kotses), which Kharkiv was famous for as a center of their production in the second half of the 18th — mid-19th centuries. However, very few authentic examples of rugs of the mentioned period have survived to the present day. For example, in the Kharkiv Historical Museum named after M.F. Sumtsov there are only three of them. Due to the insufficient factual base, the study of the features of the Slobozhanskyi kots is complicated and requires innovative interactive approaches and technologies.

The article presents for the first time an example of the application of the situational analysis method within the study of carpet weaving. The article describes the stages of conducting and the main elements of the case study method, which the author presents in the form of a table "Kharkiv kots" with further analysis of the components of the case. The use of the case study method in the research consists in carefully collecting the most complete information about little-known samples of Slobozhanskyi kots in available sources, and involves a detailed study of original samples in museum collections, photo samples in art albums, catalogs, collections, etc.

Applying the method of situational analysis, the author of the article examines three original kotses from the collections of the Kharkiv Historical Museum named after M. F. Sumtsov and three photo samples of Slobozhanskyi kotses from the art albums of S. A. Taranushenko, and makes the assumption that the two kotses in the photo samples are exactly those woven by kots maker from Kholodnaya Gora (Kharkiv district) at the request of ethnologist V. O. Babenko for the XII Archaeological Congress, which was held in Kharkiv in 1902.

In the field of carpet weaving, this method will contribute to the accumulation and updating of empirical material, which will help significantly expand the list of possible objects and introduce little-known carpet weaving works into scientific circulation.

Keywords: kots, kotsarism, Kharkiv region, research, case study method.